

Zaaknummer : HAA 21 / 3025 VEROR V00

Datum: 13-9-2021

Zaaknummer: HAA 21 / 3163 VEROR (vovo)

Vereniging tot Behoud van Anna's Hoeve e.o. (VBAH)

3^e. AANVULLING Beroepschrift bij:

Hoofdstuk 2. Aantasting beschermde aardkundige waarden

De heer Dr. H. A. Visscher, fysisch geograaf, heeft op eigen initiatief een **tweede bijdrage** opgesteld en aan de VBAH gestuurd.

Ook met deze bijdrage wil het Nationaal Landschapskundig Museum en Documentatiecentrum "Telluris" het beroepschrift tegen de aantastingen van de aardkundige monumenten in Anna's Hoeve en Monnikenberg ondersteunen.

De VBAH heeft van de notitie van de heer Visscher een **Samenvatting met Kernpunten** gemaakt. Daarna volgt de **visie van de heer Visscher** als voorzitter van de hieronder genoemde Stichting.

VBAH: Samenvattende Kernpunten uit de bijdrage van Dr. H.A. Visscher (2)

1. Al in de tweede helft van de vorige eeuw ontstond steeds meer verzet van de bevolking tegen de aantasting van het landschap. De belangstelling voor flora en fauna nam toe.
2. In die tijd ontstond er ook meer aandacht voor de bodemgesteldheid en bodemkartering. Vooral het stuwwallenlandschap van de zandstreken trok de aandacht.
3. Ontginningen bleek minder interessant waardoor de aandacht verslaptte en de geodiversiteit van de stuwwallen in de vergetelheid raakte.
4. Slechts globaal gekarteerde gebieden leiden er toe dat dit zeer welkom was voor de ontgrondingsbedrijven, bouwende Nederland en ecologen die natte natuur prefereren.
5. Door nieuwe geotechnieken werd steeds meer duidelijk over de aardkundige waarden van het stuwwallenlandschap. De conclusie was dat dit stuwwallenlandschap veel meer informatie biedt zowel over natuur- als cultuur(pre)historisch en aardkundig dan eerder werd gedacht.
6. Niettemin bleef er te weinig waardering voor het stuwwallenlandschap. De nieuwste informatie werd niet altijd gepropageerd uit vrees voor prestigeverlies van sommige geowetenschappers. Recente ontdekkingen werden daarbij verzwegen middels zelfcensuur.
7. Het verdedigen van landschapswaarden wordt door de meeste sectoren van de maatschappij als een extra beperking ervaren. Zelfs bij natuurbeheerders die met grondverzet een andere natuur willen creëren. Interessante historische landschapswaarden worden daardoor vaak aangetast.
8. Veel ecologen zijn alleen geïnteresseerd in lokaal voorkomende zeldzame planten- en diersoorten. Zij hebben te weinig belangstelling voor soortenarme gebieden. Hierbij is het jammer dat de vele geowetenschappers onvoldoende wijzen op de kwaliteiten van de droge zandstreken.
9. De winning van oppervlaktedelfstoffen op het land, als zand, moet beschouwd worden als roofofbouw en moet snel beëindigd worden.

NATIONAAL LANDSCHAPSKUNDIG MUSEUM
EN DOCUMENTATIECENTRUM "TELLURIS"
Reeweg Oost 145, 3312 CN Dordrecht, Tel. 078-6147476

VERBETERING VAN HET NATUUR- EN LANDSCHAPSBELEID WENSELIJK

Dit artikel gaat over het maatschappelijk nog niet verantwoorde natuur- en landschapsbeleid. Daarbij wordt getracht dat aan de hand van een aantal voorbeelden duidelijk te maken. En aangegeven wat meer aandacht verdient dan het kreeg.

INHOUD

1. Al lang geliefde landschapskenmerken
2. De gegroeide aandacht voor de bodem
3. Stuwwallenlandschap te globaal onderzocht
4. Hierop gereageerd met verfijnde analyses
5. Toch nog weer een te globale beoordeling
6. Geowaarden stuwwallen onderschat
7. Nodige herwaardering stuwwallen vermeden
8. Opwaardering stuwwallen frustrerende velen
9. Toch hoopgevende ontwikkelingen
10. Maar nog wel misbruik van onwetendheid
11. Conclusies

1. Al lang geliefde landschapskenmerken

Omstreeks het begin van de vorige eeuw werd reeds door delen van de Nederlandse bevolking prijs gesteld op de beleving van een aantrekkelijke landschappelijke ambiance. Waarbij sommigen ook prijs stelden op aanwezigheid van bloemrijke kruidenvegetaties. In het kader daarvan werden toen al houtopstanden van een aantal voormalige buitens beschermd en met name reliëfrijke heiden en bloemrijke duinvegetaties in natuureservaten. Het bevorderen van lucratieve productiviteit werd echter veel belangrijker gevonden. En zou pas na de zestiger jaren van de vorige eeuw door een groter deel van de bevolking ter discussie gesteld gaan worden. Wat toen verband hield met het zeldzaam worden van inspirerende aantrekkelijke open natuurterreinen, in een land met een snel groeiende bevolking, waarvan een substantieel deel op niet al te grote afstand van haar woonmilieu een rustgevende groenrijke ambiance wilde blijven beleven. Bovendien nam intussen de belangstelling voor de flora en fauna van de levende natuur toe. Katalysator daarvan was dat tegelijker tijd steeds meer mensen konden gaan profiteren van voortgezet onderwijs. Daarbij was er eerst met name belangstelling voor paarse golvende heidevelden en kleurrijke kruidenvegetaties.

2. De gegroeide aandacht voor de bodem

In de tweede helft van de vorige eeuw zou de bodemgesteldheid meer aandacht geschonken gaan worden. Daarbij ging het aanvankelijk echter voornamelijk slechts om haar agrarische gebruikswaarde en de mogelijkheden die door grondverzet of het toedienen van kunstmest te verhogen. Om daarvan een goed beeld te krijgen is na de Tweede Wereldoorlog al vrij snel begonnen met de systematische bodemkartering van Nederland die decennia zou duren. De resultaten ervan

zijn toen gepubliceerd op kaarten met een schaal van 1 : 50.000. en opgenomen in rapporten waar ze uitgebreid werden toegelicht.

Vooral in de stuwwallenlandschappen van de zandstreken. Op de stuwwallen werden de karteerders echter geconfronteerd met een fijnmazig patroon van bodemtypen waarvan de inventarisatie veel tijd zou vergen. Bovendien bleken de nogal subtiele verschillen van de bodemkwaliteit uit agrarisch oogpunt met name in reliëfrijke gebieden minder relevant dan de kosten die gemaakt zouden moeten worden als er bos, heide of stuivend zand werd ontgonnen.

3. Stuwwallenlandschap te globaal onderzocht

Wat leidde tot het besluit de gevarieerde bodemgesteldheid van opgestuwde afzettingen met een enkele legenda-eenheid aan te duiden. Later is op de stuwwallen trouwens ook de kartering van de geomorfologische gesteldheid vereenvoudigd. Dat hield verband met het plaatselijk voorkomen van veel microreliëf. Wat dan op kaarten met schaal 1:50.000

had moeten worden aangegeven. Een en ander leidde er toe dat het stuwwallenlandschap decennia lang slechts door enkelen wat meer werd onderzocht. En de geodiversiteit ervan niet de aandacht kreeg die ze verdiende. Waardoor ze ook min of meer in vergetelheid raakte.

Waardoor onvoldoende tot de samenleving doordrong dat ontgroningen bijzondere aardkundige landschapswaarden schaden. Waardoor overheden nauwelijks aarzelden vergunning te verlenen voor ontgroningen in het stuwwallenlandschap. En ecologen dat zelfs bepleitten.

4. Hierop gereageerd met verfijnde analyses

Vanwege de geschetste ongewenste ontwikkelingen bepleitte ondergetekende al in het begin van de zeventiger jaren aanvullende verkenningen. Hiermee ging zich toen een kleine werkgroep bezighouden. Die verzamelde bevindingen van allerlei aardkundige veldwerkers.

Ondergetekende verrichtte intussen een belangrijk deel van de aanvullende verkenningen, terwijl daarvoor ook enkele universiteitsstudenten als stagiaires ingeschakeld werden.

Het was daardoor mogelijk reeds in 1976 een vrij nauwkeurige kaart van de aardkundig waardevolle landschappen te publiceren. Dit gebeurde in eerste instantie door het toenmalige ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. De kaart is nadien nog tweemaal geactualiseerd. De meest recente versie hangt in het museum van ondergetekende, die de als aardkundig waardevolle landschappen beschouwde gebieden provinciegewijs gedetailleerd beschreef.

5. Toch nog weer een te globale beoordeling

Tijdens de tweede herziening bood het Staringcentrum van de Wageningse universiteit echter aan ook een kaart van de aardkundig waardevolle landschappen te publiceren. Daarbij zou de waardebeoordeling worden gebaseerd op het aantal legenda-eenheden per oppervlakte.

Ondergetekende ontraadde deze benaderingswijze echter, omdat de slechts globaal gekarteerde gebieden met een grote geodiversiteit dan als minder waardevol zouden worden geëvalueerd.

Niettemin verwierf het Staringcentrum de opdracht op de door die instelling voorgestelde wijze een nieuwe kaart te gaan publiceren. Zoals te verwachten waren de resultaten van deze inventarisatie koren op de molen van het ontgrondend bedrijfsleven, bouwend Nederland en natte natuur prefererende ecologen. Maar zouden ze vervolgens al snel categorisch worden gediskwalificeerd door aardhistorisch georiënteerde deskundigen.

6. Geowaarden stuwwallen onderschat

Intussen was voordien al duidelijk geworden wat voor geofenomenen de aardkundige waarden van het stuwwallenlandschap bepalen, terwijl de ontwikkeling van nieuwe geotechnieken de opsporing van die geofenomenen de afgelopen jaren vergemakkelijkte. Wel bleef het nog nodig de aanwijzingen die op deze wijze werden verkregen via veldwerk te laten verifiëren.

Op de Veluwe en Utrechtse Heuvelrug is in het kader van het door de universiteit van Leiden geïnitieerde project "Erfgoed gezocht" reeds van de faciliterende nieuwe opsporingstechnieken

gebruik gemaakt. Maar zal het verifiërende veldwerk nog wel enige tijd duren. Wel kon intussen al de conclusie worden getrokken dat het stuwwallenlandschap ons zowel natuur- als cultuur(pre)historisch veel meer en ook andere aardkundige informatie biedt, dan tot voor kort werd gedacht. En niet alleen plekken met veel microreliëf in dat opzicht interessant zijn. Maar ook de grootschaliger terreinvormen. En zelfs de vrijwel vlakke delen. Zeker als daarin ook een of meer natuurlijke terreindepressies waren ontstaan.

Hun vorm en bodemgesteldheid leveren namelijk essentiële informatie over de ontwikkelingen die de oudere zandstreken van ons binnenland doormaakten. Waardoor al bleek dat de processen die daarvoor verantwoordelijk zouden zijn geweest andere waren dan voordien werd gedacht. Bovendien werd geconstateerd dat de omgeving van de natuurlijke terreindepressies daarover aanvullende informatie levert. Het vervormen van natuurlijke terreindepressies is dan ook een "geomorfologische doodzonde". Zelfs moet worden vermeden het veen te verwijderen dat er later in gevormd kan zijn. Uit de samenstelling van dat veen kan namelijk worden afgeleid hoe oud de terreindepressies minstens zijn. En wat voor begroeiing tijdens de vorming van het veen mogelijk was.

7. Nodige herwaardering stuwwallen vermeden

Een en ander betekent echter geenszins dat het stuwwallenlandschap nu de waardering krijgt die het verdient. Veel al jaren geleden afgestudeerde geowetenschappers zijn tijdens hun universitaire studies namelijk nooit van de thans bekende kwaliteiten op de hoogte gesteld. Vrij algemeen werd namelijk vermeden op de ontdekking daarvan te attenderen.

Niet in de laatste plaats omdat dan een aantal gangbare opvattingen over de genese van onze oudere zandstreken zouden moeten worden genuanceerd of zelfs vervangen. Moeite daarmee hadden uiteraard vooral degenen die de tot voor kort gangbare opvattingen hadden bedacht of aanvaard en daarom lange tijd hadden gepropageerd. Bij een plotselinge verloochening daarvan vreesden de meeste geowetenschappers namelijk prestigeverlies.

Terwijl aardkundigen die de recente ontdekkingen als de oplossing van allerlei geomorfologische problemen beschouwden vaak vermeden dat te laten merken omdat ze bang waren dat hen dat door gezaghebbende vakgenoten kwalijk zou worden genomen. Ze deden dan dus aan zelfcensuur.

8. Opwaardering stuwwallen frustrerende velen

Zo'n houding werd bevorderd door de omstandigheid dat het verdedigen van aardkundige landschapswaarden door de meeste sectoren van de maatschappij als een extra beperking wordt ervaren. Zelfs in kringen die pretenderen te streven naar natuurbehoud. Omdat ze grondverzet beschouwen als een van de mogelijkheden om bepaalde soorten levende natuur te creëren. Wat in Nederland door het vrijwel ontbreken van vaste gesteenten in de ondiepe ondergrond ook heel gemakkelijk en dus verleidelijk is.

Bij het grondverzet gaat het ecologen veelal om het creëren van ten onrechte als moerassen geëfficheerde terreinen vanwege de potentiële soortenrijkdom van hun levende natuur.

Aldus worden vaak echter interessante historische landschapswaarden aangetast. En de vele mogelijkheden genegeerd die akkers en grasland de levende natuur bieden.

9. Toch hoopgevende ontwikkelingen

Gelukkig wordt een en ander nu in sommige kringen beseft. Waardoor er al sinds 2016 een regeling bestaat, in het kader waarvan boeren financieel enigermate worden beloond wanneer zij natuurvriendelijk hun land exploiteren. En zijn daar inmiddels al meer dan 8000 agrarische ondernemers mee bezig. Dat is echter nog steeds geen grote meerderheid van het totaal aantal boeren. Het aantal natuurvriendelijke agrariërs zal echter nog flink kunnen groeien als hun omgevingskwaliteiten verhogende bedrijfsvoering nog wat meer wordt beloond dan nu het geval is. Omdat ook het algemeen belang daarmee in meer dan een opzicht wordt gediend achten wij dit maatschappelijk gerechtvaardigd.

Een ander duidelijk symptoom daarvan is het initiatief van een Larense stichting een aantal restanten van een complex oud akkerland weer te voorzien van het er vroeger in voorkomende "onkruid". Ook wordt thans de verbloeming van grasland bevorderd. Dat werd mogelijk doordat milieuoorganisatie Urgenda en LTO Nederland vorig jaar samen een crowdfundingactie startten om uitermate soortenarm cultuurgrasland te transformeren in kruiden- en bloemrijk wei- en hooiland. Dat blijkt namelijk zowel de gezondheid van de bodem en vee als de smaak van vlees te verbeteren. Bij de actie zijn ook enkele zaadleveranciers betrokken. Zij leveren zaden van uiteenlopende wortellengte omdat daardoor de bodemstructuur tot op enkele decimeters diepte geheel wordt verbeterd. De actie wordt onder andere gesteund door de ASN-bank, Triodos Foundation en Natuurmonumenten.

In het kader van de actie kan iedere boer voor maximaal drie hectare kruidenzaden met 50% korting afnemen. Er is thans reeds belangstelling getoond voor de transformatie van 1265 ha. Terwijl het inmiddels dankzij de crowdfunding verworven bedrag al de verkruiding van 1465 ha mogelijk maakte.

10. Maar nog wel misbruik van onwetendheid

Ondanks al deze hoopgevendende ontwikkelingen bleef misbruik gemaakt worden van de hardnekkige depreciatie van onze droge zandstreken. Wat onder meer verband houdt met de nog steeds geringe belangstelling van ecologen voor die soortenarme gebieden. En zij er vrijwel alleen geïnteresseerd zijn in het lokaal voorkomen van bepaalde zeldzame planten- en diersoorten.

Een andere oorzaak van de geconstateerde depreciatie is dat de bevindingen van de ecologen over het algemeen niet worden aangevuld door de vele geowetenschappers die op de andere kwaliteiten van de droge zandstreken zouden kunnen en moeten wijzen. Bovendien is het jammer dat de doorsnee Nederlander de in ons binnenland gelegen landschappen van de droge zandstreken voornamelijk slechts apprecieert waar ze trakteren op boeiende panorama's, golvende heidevelden en uitzicht op - of verblijf in - doorgankelijke en enigermate doorzienbare bossen. Gelukkig zijn de archeologen wat assertiever. En hebben ze daardoor veel meer kunnen bereiken dan de meeste geografen.

11. CONCLUSIES

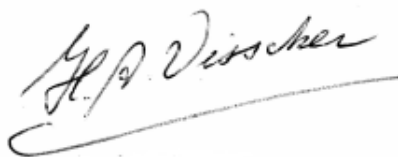
Vanwege onze hiervoor vermelde bevindingen concluderen wij het volgende:

- Doordat de ondiepe ondergrond van Nederland bijna overal uit onverharde wind-, rivier- en kustafzettingen bestaat is ze zeer kwetsbaar en grondverzet er verleidelijk als dat maatschappelijk opportuun en lucratief lijkt. Omdat een en ander op veel plaatsen bleek is er in Nederland al veel grond verzet. Hierdoor werd ons land ook beroofd van allerlei natuurlijke omgevingskwaliteiten. Die ook komende generaties zullen moeten missen. Het kan dan gaan om informatiewaarden, ecologische potenties en/of esthetisch aantrekkelijke inspirerende gebiedskenmerken die zowel de gezondheid als creativiteit van de mens bevorderen.
- Nu een inspirerende vrije tijdsbesteding steeds belangrijker wordt en onze creativiteit bleek te bevorderen worden de genoemde waarden meer ervaren en erkend als kernkwaliteiten van de leefomgeving. Daar wordt echter nog lang niet altijd naar gehandeld.
- Het oplossen van de complexe problemen verband houdend met de omgevingskwaliteit vergt namelijk veel algemene ontwikkeling en energie, waarbij de reacties daarop soms nogal bedreigend zijn. Velen trachten dat daarom uit gemakzucht of voor hun zelfbehoud te ontwijken. Ze vluchten dan achter een vereenvoudigd wereldbeeld. Wat zelfs in kringen van het hoger onderwijs gebeurt. Omdat thans een steeds groter deel van de bevolking complexe problemen zowel wil als kan analyseren en oplossen zal dat echter over enkele jaren wel niet meer het geval zijn.

- Daardoor wordt het nu ook steeds moeilijker dubieuze doelstellingen te maskeren met discutabele motieven. Zo zal acceptatie van ontgroningen in een stuwwallenlandschap als dat van de Goois-Stichtse Heuvelrug binnenkort waarschijnlijk niet meer bevorderd kunnen worden door zulke ingrepen te “verkopen” als natuurbouw of natuurherstel in een waardenarm gebied.
- In stuwwallenlandschappen is namelijk nauwelijks grondverzet nodig om er de kwaliteit van de natuur te verhogen. Bovendien is door meer gedetailleerde verkenningen en de recente ontwikkelingen van de geotechniek inmiddels duidelijk gebleken dat ze zowel in natuur- als cultuur(pre)historisch opzicht van veel grotere landschappelijke geowaarde zijn dan voorheen werd gedacht. Waardoor zelfs bepaalde nog vrij gangbare opvattingen over hun ontstaan zullen moeten worden genuanceerd of vervangen.
- Met name in kringen van de bouw zal echter nog herhaaldelijk gewezen worden op de maatschappelijke betekenis van oppervlaktedelfstoffen als de diverse zandsoorten. De winning ervan is met name op het land echter roofbouw, die snel zal moeten eindigen. Wat door recycling of het gebruik van andere grondstoffen technisch nu al min of meer mogelijk is.

Dordrecht 26-8-2021

Namens de stichting,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'H.A. Visscher', with a long horizontal flourish underneath.

Dr. H. A. Visscher, voorzitter